

Virginija
UNGURAITYTĖ-
LEVICKIENĖ

Audra
VERSEKĖNAITĖ

Lietuvos muzikos ir teatro
akademija

REIKŠMINIAI

ŽODŽIAI:

M. K. Čiurlionis,
Sefaa Esec, rankraštis,
urtekstas, redagavimas.

M. K. Čiurlionio variacijų *Sefaa Esec* redagavimo praktika

ANOTACIJA. M. K. Čiurlionio fortepijoninė kūryba bene geriausiai atspindi šio menininko stiliaus formavimosi bei evoliucijos bruožus. Tyrinėjant šių kompozicijų rankraščius, nesunku pastebėti, jog, kintant autoriaus kūrybiniam braižui, kartu keičiasi ir kūrinių užrašymo stilius. Štai ankstyvajame M. K. Čiurlionio kūrybos laikotarpyje (1896–1900) išryškėja kompozicijų perrašymo į švarraščius tendencija, o brandžiajame (1904–1909) rašoma tarytum paskubomis (eskiziškai) ir beveik viską tik juodraštyje. Bene pusė M. K. Čiurlionio kompozicijų fortepijonui rankraščių yra nebaigti. Turint omenyje, kad kompozitorius iki galo suredagavo tik tris¹ fortepijoninius kūrinius, o jam gyvam esant publikuoti taip pat tik trys² (Kučinskas 2004: 95), rengiant M. K. Čiurlionio kompozicijų publikacijas susiduriama su daugybe natų teksto dešifravimo sunkumų. Iki šiol M. K. Čiurlionio fortepijoninių kūrinių palikimą publikavusių redaktorių – S. Šimkaus, J. Čiurlionytės, V. Landsbergio, J. Neniškytės, B. Vainiūnaitės, D. Kučinsko, R. Zubovo – darbuose ypač ryški kiekvieno jų asmeninė kompozicijų teksto interpretacija.

Šio mokslinio straipsnio objektas yra M. K. Čiurlionio variacijų *Sefaa Esec* tekstas, kuris dėl kompozicijos rankraščio neišbaigtumo publikacijose formuojamas labai įvairiai. Tyrimo tikslas – išanalizuoti M. K. Čiurlionio variacijų *Sefaa Esec* redakcijas fortepijonui, palyginti jų skirtumus su autografu ir pateikti šio kūrinio urteksto rengimo rekomendacijas.

Variacijos *Sefaa Esec*: rankraštis ir publikuotos redakcijos

Variacijų ciklas *Sefaa Esec* žymi M. K. Čiurlionio naujo ir vis labiau modernėjančio muzikinio stiliaus ieškojimų pradžią. Rankraštyje pažymėtas užrašas *Sefaa Esec*³ – tai

1 Mazurką F-dur (VL 143), Preliudą b-moll (VL 269) ir Preliudą d-moll (VL 294).

2 Noktiurnas fis-moll (VL 178), Preliudas h-moll (VL 182) ir Mazurka h-moll (VL 234).

3 Autografe atskirai autoriaus išrašytas garsaeilis bei užrašas *Sefaa Esec* (p. 87 ir 105) pagrindžia ciklo formavimo idėją bei pavadinimo atsiradimą. Remdamasis šiais žymėjimais, muzikologas V. Landsbergis pirmasis išspausdino ciklą pavadinimu *Sefaa Esec* (1978).

ne tik 1904 m. kompozitoriaus sutiktos merginos Stefanijos Leskiewicz vardo kriptograma, bet ir visiškai naujos M. K. Čiurlionio muzikos idėjos išraiška: visos variacijos pagrįstos nuolat pasikartojančia devynių garsų serija *es-e-f-a-a-e-es-e-c*⁴. „Čiurlionis pateikė visai naują ir labai modernų variacijų pavidalą, savitą, nebūtą žanro atmainą“, – apie variacijas *Sefaa Esec* rašė V. Landsbergis (Landsbergis 2008: 469).

Variacijų *Sefaa Esec* redakcijų pagrindas yra vienintelis išlikęs autorinis rankraštis – tai M. K. Čiurlionio kompozicijų knygoje grafito pieštuku užrašytas beveik neredaguotas (paliktos tik kelios atlikimo nuorodos) eskizinis juodraštinis, saugomas Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus archyve Kaune (archyvo numeris – Čm 6). Kaip pažymi V. Landsbergis monografijoje *Visas Čiurlionis*, „iš 1904–1909 m. beveik šimto fortepijoninių kūrinių vos ne visi rankraščiai gali būti kvalifikuojami kaip juodraštiniai eskizai (pieštuku!), išmėtyti kompozicijų knygoje ir sąsiuvinėliuose“ (Landsbergis 2008: 455)⁵. Išanalizavus M. K. Čiurlionio autografa, buvo išskirti šeši probleminiai aspektai, lėmę skirtingus ciklo pateikimo variantus kūrinių rengusių redaktorių leidiniuose⁶:

- ♦ ciklo dalių eiliškumas;
- ♦ nebaigtos variacijų rankraščio dalys;
- ♦ trumpi kompoziciniai fragmentai, kuriuose panaudota *es-e-f-a-a-e-es-e-c* serija;
- ♦ perbrauktas ciklo dalies eskizas;
- ♦ autorinės nuorodos tekste;
- ♦ neautorinės nuorodos tekste.

Žymiausi M. K. Čiurlionio kūrybos redaktoriai – S. Šimkus, J. Čiurlionytė, V. Landsbergis, D. Kučinskas, R. Zubovas – variacijų *Sefaa Esec* tekstą šiek tiek skirtingai pateikė dešimtyje publikacijų:

- ♦ *M. K. Čiurlionis. Muzikos kūriniai*. III sąs. (red. S. Šimkus, 1925);
- ♦ *M. K. Čiurlionis. Kūriniai fortepijonui* (red. J. Čiurlionytė, 1957);
- ♦ *M. K. Čiurlionis. Kūriniai fortepijonui* (red. J. Čiurlionytė, 1975);
- ♦ *M. K. Čiurlionis. Album per pianoforte* (red. V. Landsbergis, 1979);
- ♦ *M. K. Čiurlionis. Kūriniai fortepijonui*. Rinktinė (red. V. Landsbergis, 1990);
- ♦ *M. K. Čiurlionis. Kūriniai fortepijonui* (red. V. Landsbergis, 1997);

4 Komponuota 1904 m. rugpjūčio–lapkričio mėnesiais. Tais pačiais 1904 m. sukurti Preljudai d-moll (VL 256) ir B-dur (VL 257) taip pat yra pagrįsti melodijoje nuolat pasikartojančiais garsais (Zubovas 2011: 86).

5 Pagalbiniais *Sefaa Esec* šaltiniais galima laikyti autorinius kai kurių variacijų dalių nuorašus, darytus kompozitorių artimai pažinojusių žmonių – P. Čiurlionio, V. Čiurlionytės–Karuzienės, S. Šimkaus (Kučinskas 2007: 272).

6 Variacijos *Sefaa Esec* yra numeruojamos keliais variantais: KJŽ-701, 703-707 (V. Čiurlionytės–Karuzienės numeracija); JČ – op. 15 (J. Čiurlionytės numeracija); VL-285 (V. Landsbergio numeracija); DK-154 (D. Kučinsko numeracija).

- ♦ *M. K. Čiurlionis. Triptikas fortepijonui ir orkestrui* (red. V. Landsbergis, ork. P. Koganas ir V. Barsovas, 2001)⁷;
- ♦ *M. K. Čiurlionis. Kūriniai fortepijonui. Visuma* (red. V. Landsbergis, 2004);
- ♦ *Čiurlionis. Piano works (URTEXT)* (sud. D. Kučinskas, 2011);
- ♦ *M. K. Čiurlionis. Kūriniai fortepijonui* (red. R. Zubovas, 2012).

Sefaa Esec pateikimo autografe problema atsiskleidžia lyginant tas kūrinio publikacijas, kuriose akivaizdūs skirtingi kūrinio tekstą rengusių redaktorių sprendimai. Tai, kad ciklas leidiniuose formuojamas labai įvairiai, tiesiogiai suponuoja *Sefaa Esec* atliekančių pianistų interpretacijas.

M. K. Čiurlionio variacijų *Sefaa Esec* dalių eiliškumas

Tyrinėjant *Sefaa Esec* autografa, akivaizdu, jog kūrinys nebuvo kuriamas nuosekliai: tarp variacijų dalių įterpiami kitų kūrinių eskizai – Kanonas c-moll (p. 47), nebaigtas Noktiurnas b-moll (p. 55), Preljudai B-dur, d-moll, h-moll (p. 44, 45, 63, 88), Etiudas e-moll (p. 60, 61), nebaigta rapsodija *Poleka* (p. 72) ir kiti kompozitoriaus neįvardytų kūrinių eskizai. Dėl šios priežasties *Sefaa Esec* dalių eiliškumas tampa vienu problemiškesnių aspektų rengiant kūrinio redakcijas. M. K. Čiurlionio kompozicijų knygoje yra užrašyti devyni *es-e-f-a-a-e-es-e-c* serijos varijavimo eskizai, iš kurių kompozitorius sunumeravo keturis – N1, N3, N4, N5 (p. 86, 87, 106, 107)⁸:

- ♦ Pirmoji variacija užrašyta kompozicijų knygos p. 42–43 (arch. 00322–00323). Jos kompozitorius nenumeroja, tačiau užrašo sukūrimo vietą ir datą – „Druskinieki I Sierpnia 1904“ (1904 m. rugpjūčio 1 d., Druskininkai). Iš datos ir kompozicijų knygos puslapių eiliškumo galima spręsti, jog ši ciklo dalis sukurta pirmoji.
- ♦ Kitas dvi paeiliui užrašytas variacijas (p. 86–87, arch. 00366–00367) kompozitorius numeruoja N1 ir N3.
- ♦ Rankraščio p. 99 (arch. 00379) užrašytas trumpas trijų taktų fragmentas, pagrįstas *es-e-f-a-a-e-es-e-c* serija.

7 „Triptiką“ sudaro trys M. K. Čiurlionio kūriniai – variacijos *Sefaa Esec*, „Tėve mūsų“ ir Fuga b-moll. Orkestrinę aranžuotę atliko P. Koganas ir V. Barsovas, fortepijono partijoje remiamasi V. Landsbergio redakcija. Kadangi kūrinio aranžavimas orkestrui nutolsta nuo kompozitoriaus originalaus *Sefaa Esec* kūrinio sumanymo, šiame straipsnyje apsiribojama tik *Sefaa Esec* redakcijų fortepijonui analize ir palyginimu.

8 Archyvo puslapių numeracija – 00366, 00367, 00386, 00368.

- ♦ Rankraščio p. 105 (arch. 00385) išlikęs nebaigtas ir autorius užbrauktas variacijos eskizas. Šalia natų teksto M. K. Čiurlionis pažymėjo dalies eiliškumo cikle nuorodą – N4 (numeracija pasikartoja du kartus – p. 105 ir 106).
- ♦ Kompozicijų knygos p. 106, 107, 108 (arch. 00386, 00387, 00388) užrašyti keturi variacijų eskizai: vienas jų – trumpas 5 taktų fragmentas; du iš jų autorius numeruoja N4 (p. 106) ir N5 (p. 107); prie ketvirtos (p. 108) pabaigtos ciklo dalies autorius pažymėjo ir sukūrimo datą bei vietą – „2 Listop 1904 War.“ (1904 m. lapkričio 2 d., Varšuva). Iš šios nuorodos bei rankraščio puslapių eiliškumo galima spręsti, kad ši ciklo dalis buvo sukurta paskutinė.

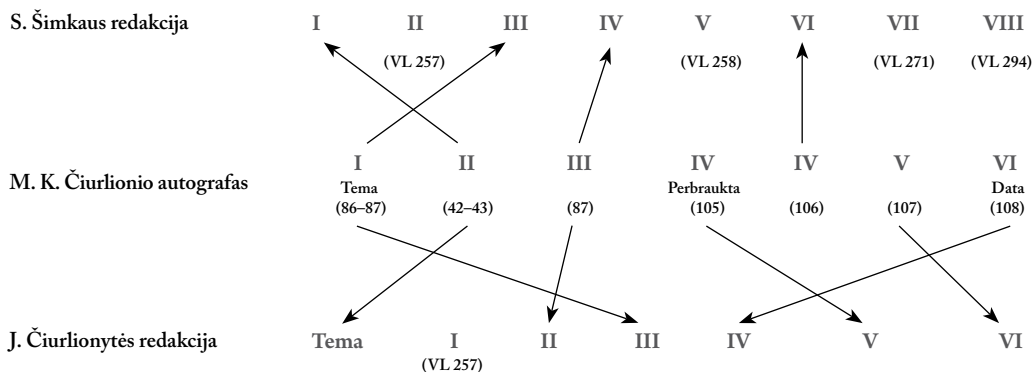
Pirmojoje S. Šimkaus parengtoje M. K. Čiurlionio variacijų *Sefaa Esec* publikacijoje (1925) keturios ciklo dalys (p. 42, 43, 86, 87, 106) kartu su kitais toje pačioje kompozicijų knygoje užrašytais kūrinių (p. 44, 45, 88)⁹ sujungtos į vieną bendrą aštuonių pjesių rinkinį, pavadintą „Muzikos bruožais“. Iš keturių šiame leidinyje publikuotų *Sefaa Esec* variacijų dvi yra pabaigtos M. K. Čiurlionio, o kitoms dviem pabaigas S. Šimkus parašė pats. Trys iš jų turi autorinę numeraciją (M. K. Čiurlionio žymėtą kaip Nr. 1, 3, 4), tačiau S. Šimkus redakcijoje variacijas pateikė kaip atskiras pjeses, neatsižvelgdamas į bendrą serijos *es-e-f-a-a-e-es-e-c* eksponavimo tendenciją kituose eskizuose. Tai, kad *Sefaa Esec* dalys išspausdintos su šalia (žvelgiant į puslapių numeraciją) užrašytais kūrinių, leidžia kelti hipotezę, kad redaktoriaus pagrindinis siekis buvo tiesiog platinti M. K. Čiurlionio kūrybą nekreipiant dėmesio į kompozitoriaus kurtą variacijų ciklą.

J. Čiurlionytės leidiniuose (1957, 1975) M. K. Čiurlionio *Sefaa Esec* variacijų ciklas pavadintas „Tema ir šešios variacijos“. Kaip ir S. Šimkaus redakcijoje, kūrinys formuojamas nesilaikant autorinės dalių numeracijos. Pirmoji variacija (p. 42, 43) šiame leidinyje nenumeruojama (kaip ir M. K. Čiurlionio rankraštyje) ir pavadinama „Tema“, o kitos dalys eksponuojamos kaip šios temos variantai. Nors redaktorė 1975 m. leidinio komentaruose pažymi, kad variacijos yra paremtos *es-e-f-a-a-e-es-e-c* serija, iš karto po „Tema“ pavadintos dalies į ciklą ji įtraukia ir autografo p. 44 užrašytą Preliudą B-dur (VL 257), kuriame serijos nėra. Pažymėtina, kad beveik identišškai abiejuose J. Čiurlionytės leidiniuose pateiktą ciklo dalių eiliškumą ir Preliudo (VL 257) įtraukimą redaktorė komentaruose pagrindžia skirtingai¹⁰.

9 Tai 1904–1906 m. M. K. Čiurlionio sukurtos kompozicijos (VL 256, VL 257, VL 271, VL 294).

10 1957 m. J. Čiurlionytė apie ciklo dalių eiliškumą rašė: „variacijų eilės tvarka rinkinyje nustatyta redakcijos“ (toliau minimos S. Šimkaus redakcijoje užrašytos nebaigtų eskizų pabaigos) (Čiurlionytė 1957: 223). 1975 m. J. Čiurlionytė taip argumentuoja variacijų pateikimo tvarką: „pagal numeraciją (Nr. 2) sekanti variacija nesilaiko temoje nurodytos schemos, tačiau tema jaučiama potekstėje, be to, jos pagrindinis motyvas skamba lyg temos kontraversija. <...> Šiaip variacijos rankraštyje nėra

Kadangi J. Čiurlionytės publikacijoje „Temos“ ir variacijos Nr. 1 eiliškumas analogiškas S. Šimkaus „Muzikos bruožams“, o S. Šimkaus redakcija autorės yra minima 1957 m. leidinio komentaruose, galima daryti išvadą, kad redaguodama kūrinį ji rėmėsi ne tik M. K. Čiurlionio autografu, bet ir pirmąja publikacija.

Ciklo dalių eiliškumo skirtumų galima įžvelgti ir vėliau kūrinį publikavusių redaktorių – V. Landsbergio, D. Kučinsko, R. Zubovo – darbuose. Juose laikomasi M. K. Čiurlionio sužymėtos variacijų eilės – N1, N3, N4, N5, tačiau požiūrių skirtumai išryškėja žvelgiant į dvi autoriaus nenumeruotas variacijas (p. 42, 43, 108). V. Landsbergio ir R. Zubovo leidiniuose antrąją poziciją cikle užima rankraščio p. 108 išlikusi variacija, o paskutinę – p. 42, 43 užrašyta kompozicija. Būtent prie šių dviejų ciklo dalių autorius nurodė sukūrimo datas bei vietą. Iš jų galima spręsti, kad:

- ♦ eskizas, užrašytas p. 42, 43, sukurtas anksčiausiai – „Druskinieki I Sierpnia 1904“ (1904 m. rugpjūčio 1 d., Druskininkai), todėl turėtų būti traktuojamas kaip viena iš pirmųjų ciklo dalių¹¹;
- ♦ eskizas, užrašytas p. 108, sukurtas paskutinis – „2 Listop 1904 War.“ (1904 m. lapkričio 2 d., Varšuva), todėl cikle turėtų užimti paskutinę poziciją.

V. Landsbergis taip pagrindė tokį šių variacijų eiliškumą: „Čiurlionis nė vienos nepažymėjo antruoju numeriu, pirmą bandymą sukomponuoti ketvirtą variaciją <...> pats perbraukė ir parašė kitokią, vėl su ketvirtu numeriu. Todėl redaguojant antruoju numeriu pasiūlyta nedidelė, bet dinamiška ir kontrastinga variacija <...>, o įspūdingo-

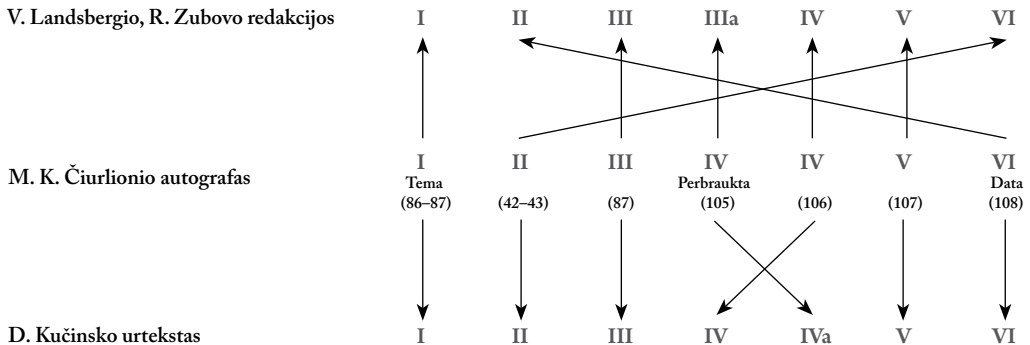
vienoje eilėje užrašytos. Šiame leidinyje laikomasi paties kompozitoriaus skambintos eilės, kurią daug kartų teko girdėti vaikystėje“ (Čiurlionytė 1975: 246).

11 Kadangi M. K. Čiurlionis jokios variacijos nepažymėjo antruoju numeriu, urtekste šią ciklo dalį rekomenduojama spausdinti kaip antrąją.

ji ostinatinė, kaip labiausiai tinkanti – pabaigai“ (Landsbergis 2008: 471). Akivaizdu, kad redaguodamas ciklą V. Landsbergis autoriaus nenumuotą variacijas išdėliojo taip, kaip, jo manymu, yra tinkamiausiai dramatiniam kūrinio plėtojimui. Redaktorius nemini kompozitoriaus pažymėtų komponavimo laiko ir vietos nuorodų bei neatsižvelgia į autorinį eskizo užtušavimą.

R. Zubovo publikacijos komentaruose pažymima, kad autorius remiasi rankraščiu (t. y. M. K. Čiurlionio sužymėtu ciklo dalių eiliškumu) ir „egzistuojančia tradicija“. Vadinasi, jis remiasi ir V. Landsbergio anksčiau publikuotomis *Sefaa Esec* variacijų redakcijomis, kurios per tam tikrą laiką suformavo ciklo pateikimo „tradiciją“.

D. Kučinsko parengtame variacijų *Sefaa Esec* urtekste pirmą kartą ciklas sudėliotas ne tik paisant autorinės numeracijos, bet ir atsižvelgiant į dviejų nenumuotųjų eskizų sukūrimo datą. Šiame leidinyje antroje pozicijoje spausdinama anksčiausiai sukurta variacija (p. 42, 43) („Druskinieki I Sierpnia 1904“), o paskutinė – komponuota vėliausiai (p. 108) („2 Listop 1904 War.“).

M. K. Čiurlionio variacijų *Sefaa Esec* dalių eiliškumas (taip pat ir jų kiekis) publikuotose redakcijose priklauso ir nuo p. 105 perbraukto keturiolikos taktų eskizo teksto traktavimo. Pirmi 13 eskizo taktų sudaro periodą, o paskutinis atitinka pirmąjį periodo taktą. Galbūt tai paskatino V. Landsbergį (jis pirmasis publikavo šią ciklo dalį) pakartoti pirmąjį periodą, taip sukuriant dviejų dalių formą. Antrojo variacijos periodo pabaigoje redaktorius prirašė savo paties sukomponuotus tris paskutinius taktus. V. Landsbergis variaciją pažymėjo IIIa numeriu ir įtraukė tarp trečios ir ketvirtos ciklo dalių. Tokiu pačiu principu šią kompoziciją cikle eksponuoja ir D. Kučinskas bei R. Zubovas, tačiau, skirtingai nei V. Landsbergis, natų teksto nekeičia. R. Zubovas įterptą variaciją numeruoja IIIa, o D. Kučinskas – IVa.

Taigi, palyginus S. Šimkaus, J. Čiurlionytės, V. Landsbergio, R. Zubovo variacijų *Sefaa Esec* redakcijas ir D. Kučinsko šio kūrinio urtekstą, akivaizdu, kad M. K. Čiurlionio *Sefaa Esec* variacijų seka ir kitų ciklui nepriskiriamų kompozicijų įtraukimas (S. Šimkaus, J. Čiurlionytės redakcijose) yra ryškiausi aspektai, atspindintys iki šiol publikuotų šio kūrinio redakcijų įvairovę.

M. K. Čiurlionio nebaigtų *Sefaa Esec* dalių pateiktys redakcijose

M. K. Čiurlionio *Sefaa Esec* variacijų rankraštyje yra užrašyti devyni serijos *es-e-f-a-a-e-es-e-c* varijavimo eskizai, trys iš jų (p. 42, 43, 106, 108) visiškai pabaigti autoriaus, du tėra vos kelių taktų fragmentai, todėl iki šiol išleistose publikacijose jie nėra įtraukiami į ciklą, o nebaigtų dalių pabaigos buvo rekonstruotos redaktorių. Štai, pavyzdžiui, S. Šimkus publikavo dvi nebaigtas ciklo dalis, kurias M. K. Čiurlionis sunumeravo N1 ir N3. Žvelgiant į šių variacijų paskutinius taktus rankraštyje, pastebimi repriziškumo elementai (1 pav.).

A

B

C

D

1 pav.

A – var. N1 – pirmi du taktai, tema-serija viršutiniame balse; B – var. N1 – temos-serijos reprezentantas paskutiniuose keturiuose taktuose;

C – var. N3 – pirmi du taktai, tema-serija viršutiniame balse; D – var. N3 – temos-serijos reprezentantas paskutiniuose trijuose taktuose

S. Šimkus tokias šių ciklo dalių rekonstruotas pabaigas pateikė kaip autorinį tekstą¹²:

- ♦ variacijoje N1 (SŠ rinkinyje Nr. 3) prie autorinio natų teksto pridėti trys paskutiniai redaktoriaus sukomponuoti taktai, kuriais baigiama kompozicija;
- ♦ variacijoje N3 (SŠ rinkinyje Nr. 4) redaktorius kupiūravo tris paskutinius autoriaus rankraštyje parašytus taktus, vietoj jų prirašydamas savo sukomponuotus du taktus, kuriais baigiama kompozicija.

J. Čiurlionytės abiejuose leidiniuose spausdinama variacija N1 (JČ Nr. 3) atitinka autorinį eskizo tekstą¹³, tačiau redaktorė rekonstravo kitų dviejų nebaigtų variacijų pabaigas:

- ♦ variacijoje N3 (JČ Nr. 2) J. Čiurlionytė atsisakė paskutinio M. K. Čiurlionio užrašyto eskizo takto, o paliktai vieno balso linijai sukūrė harmoninį pagrindą apatiname balse;
- ♦ variacijoje N5 (JČ Nr. 6) redaktorė kompoziciją pateikė reprizine forma, pabaigoje pakartodama tik pirmąjį sakinį, kai autografe yra žymimas kartojimo ženklas, reiškiantis visos užrašytos kompozicijos kartojimą¹⁴.

V. Landsbergis buvo pirmasis M. K. Čiurlionio kūrinius publikavęs redaktorius, kuris tekste ėmė žymėti arba kitu natų šriftu spausdinti neautorinį natų tekstą. Redaguodamas variacijas *Sefaa Esec* V. Landsbergis taip pat rekonstravo variacijų N1, N3, N5 pabaigas:

- ♦ variacijos N1 pabaigoje redaktorius prirašė du paties sukomponuotus taktus su nuoroda *ad libitum*;
- ♦ variacijoje N3 M. K. Čiurlionio užrašytam vienam balsui (trys paskutiniai eskizo taktai) V. Landsbergis prirašė apatinio balso liniją ir dar vieną papildomą taktą;
- ♦ variacijos N5 rekonstrukcija artima J. Čiurlionytės redakcijai. V. Landsbergis reprizinę dalies pabaigą formuoja pakartodamas pirmą variacijos sakinį. Apie autorinį kartojimo ženklą redaktorius užsimena tik 1997 m. publikuotoje kūrinio redakcijoje¹⁵.

Visas V. Landsbergio sukurtas (arba nurašytas nuo pagal temą artimos M. K. Čiurlionio medžiagos) papildomas natų tekstas yra spausdinamas smulkesnio šrifto natomis. Redaktoriaus siūlomi papildymai yra aiškiai išskiriami, ir tai atlikėjui leidžia lengvai identifikuoti kompozicijos teksto autentiškumą.

12 Redaktoriaus kompoziciniai sprendimai čia nėra išskiriami kito šrifto natomis ar aprašyti šalia natų teksto (redaktoriaus komentarų šiame leidinyje nėra).

13 Turima omenyje kompozicijos forma be pridėtų neautorinių taktų. Neminimi publikuojamos variacijos smulkesni natų teksto neatitikimai su rankraščiu.

14 J. Čiurlionytės leidiniuose neautorinis natų tekstas taip pat nėra išskirtas. 1957 m. publikacijos komentaruose tik vienu sakiniu užsimenama apie S. Šimkaus rekonstruotas šių dalių pabaigas ir tai, kad redaktorė naudoja kitus tų pačių variacijų rekonstravimo sprendimus.

15 Dalies pabaigoje atskirai pažymėtas vienas taktas, kuriame nurodomas autorinis kartojimo ženklas.

M. K. Čiurlionio nebaigtų *Sefaa Esec* dalių D. Kučinsko ir R. Zubovo publikacijoje prirašyti natų papildymai taip pat išskirti smulkesniu šriftu. Abiejose publikacijose paliktas nerekonstruotas variacijos N1 tekstas. Variacijos N3 paskutinių trijų taktų viršutiniam balsui, remdamiesi epizodo repriziškumu, redaktoriai panaudojo eskizo pradžioje paties autoriaus sukomponuotą apatinio balso medžiagą. Variacija N5 R. Zubovo publikacijoje pirmą ir kol kas vienintelį kartą yra beveik nerekonstruota. Redaktorius remiasi autoriniu kartojimo ženklu ir du kartus užrašo kompoziciją nuo pradžių iki galo. D. Kučinskas šią dalį rekonstruoja panašiai kaip J. Čiurlionytė ir V. Landsbergis, pabaigoje suformuodamas reprizą.

Visi, kad ir minimalūs, bandymai rekonstruoti M. K. Čiurlionio variacijų *Sefaa Esec* pabaigas atspindi skirtingą ir subjektyvų kiekvieno redaktoriaus požiūrį į autorinį tekstą. Pabrėžtina, kad net ir D. Kučinsko sudarytame urtekste neišvengta gana ryškių papildymų. Vis dėlto tokio pobūdžio publikacijoje eksponuojant kūrinio tekstą vertėtų apsiboti kiek įmanoma mažesniu redaktoriaus įsikišimu. Dėl preciziškai parengto išskirtinai autorinio teksto urtekste šiuos leidinius renkasi kūrinį interpretuojantys atlikėjai.

Kiti autoriniai ir neautoriniai M. K. Čiurlionio variacijų *Sefaa Esec* rankraščio žymenys

M. K. Čiurlionio rankraščio 99 ir 108 puslapiuose užrašyti du trumpi *Sefaa Esec* ciklui priskiriami fragmentai (juose naudojama serija *es-e-f-a-a-e-es-e-c*). Vieną jų (p. 99) sudaro tik trys taktai. Ciklą jungiančios serijos panaudojimas fragmento viršutiniame balse yra identiškasis rankraščio p. 42–43 užrašytai variacijai. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šie keli taktai užrašyti trijose penklinėse¹⁶. Antrą variacijų fragmentą sudaro penki taktai, užrašyti tame pačiame rankraščio puslapyje (p. 108) kaip ir paskutinė (pagal sukūrimo datą) ciklo dalis. Abu pradėtų komponuoti variacijų fragmentai yra minimi kūrinį publikavusių redaktorių (V. Landsbergio, D. Kučinsko, R. Zubovo) leidinių komentaruose ir monografijose, tačiau į ciklą neįtraukti.

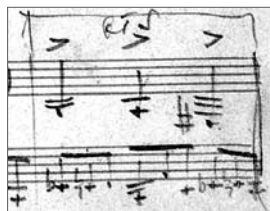
Dar viena M. K. Čiurlionio nebaigta variacija yra užrašyta rankraščio p. 105. Tai – autoriaus užtušuotas 15 taktų periodo formos eskizas. Šią variaciją kompozitorius numeravo kaip ketvirtąją ciklo dalį, taip pat kaip ir kitame puslapyje (p. 106) užrašytą pabaigtą eskizą. Faktas, kad ta pati numeracija pasikartoja du kartus, o vienas iš numeruojamų eskizų yra perbrauktas, leidžia kelti hipotezę, jog pradėta komponuoti ketvirtoji ciklo dalis (p. 105) vėliau neatitiko autoriaus lūkesčių, todėl jis variaciją perbraukė ir kitame

16 Muzikologas D. Kučinskas tokį užrašymą sieja su tuo, kad pradėta kompozicija galėjo būti skirta vargonams (Kučinskas 2007: 270).

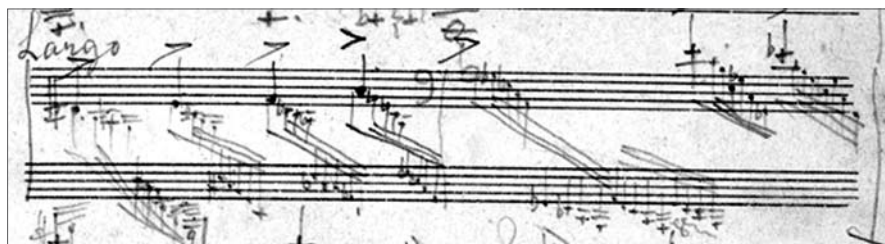
kompozicijų knygos puslapyje (p. 106) užrašė visiškai pabaigtą variaciją, kuri, jo manymu, turėtų būti traktuojama kaip ketvirtoji ciklo dalis.

M. K. Čiurlionio variacijų *Sefaa Esec* autografe šalia natų teksto yra ir kitų kompozitoriaus autorystei priskiriamų žymenų. M. K. Čiurlionio ranka užrašyta devynių garsų serija bei Stefanijos Leskiewicz vardo kriptograma yra ypač svarus įrodymas siekiant pagrįsti ciklo pavadinimo autentiškumą, o vos kelios autorinės atlikimo nuorodos leidžia bent iš dalies susipažinti su autoriaus įsivaizduotu kūrinio skambesiu. Tai – variacijų *Sefaa Esec* rankraščio p. 43 ir 107 pažymėti akcentai¹⁷ ir vienintelė tempo nuoroda visame cikle – *Largo* (2 pav.).

A

B

2 pav. A – eskizo 19 taktas (p. 43); B – tempo nuoroda var. N5 (p. 107)

Nustatant M. K. Čiurlionio variacijų *Sefaa Esec* ciklo formavimo ypatumus publikuotose kūrinio redakcijose ir siekiant atrasti spausdintų tekstų atitikmenis rankraštyje, dėmesys krypta link kompozitoriui nepriskiriamų žymenų, kurių autorystė iki šiol nėra iki galo nustatyta. Variacijų *Sefaa Esec* autografo tyrimai rodo, kad šalia šešių labiausiai išbaigtų variacijų (p. 42, 43, 86, 87, 106, 107, 108) yra palikti papildomi ženklai – kryželiai raudonu pieštuku ir skaitmenys (žr. 1 pav., A ir C). D. Kučinsko teigimu, tokie ženklai

¹⁷ D. Kučinskas pažymi, kad M. K. Čiurlionis net ir taupiai jo paties suredaguotuose kūriniuose išskirtinai mėgo žymėti akcentus (Kučinskas 1999: 43, 107).

M. K. Čiurlionio autografuose yra susiję su kūrinų leidyba¹⁸. Greičiausiai jų autorystę galima sieti su pirmųjų kūrinų publikacijų autoriais – S. Šimkumi ir J. Čiurlionyte¹⁹.

Analizuojant minėtas publikacijas, pastebėta, kad kryželiais žymimi tie kūrinų eskizai, kurie yra publikuojami J. Čiurlionytės rengtuose leidiniuose. Dalis šalia kryželių pažymėtų skaičių atitinka redaktorės sudarytą M. K. Čiurlionio kūrinų opusų numeraciją²⁰. Vis dėlto išsamiau paanalizavus šių žymenų kilmę matyti, kad skaitmenys labiau sietini su S. Šimkaus darbu rengiant M. K. Čiurlionio kūrinų leidinį 1925 metais. Čia išspausdintos keturios ciklui priklausančios dalys (p. 42, 43, 86, 87, 106) ir keturi kiti kūriniai (kai kurie jų užrašyti rankraščio p. 44, 45, 88). Visos pjesės S. Šimkaus leidinyje išspausdintos tokia eilės tvarka, kokią nurodo skaičiai prie kiekvieno eskizo. Taigi galima kelti hipotezę, kad raudonus kryželius rankraštyje parašė J. Čiurlionytė (žymėdama kūrinčius, kuriuos ketina publikuoti), o skaičių atsiradimas gali būti siejamas su S. Šimkaus publikacijos rengimu.

M. K. Čiurlionio variacijų *Sefaa Esec* rankraščio ir redakcijų lyginamoji analizė atskleidė, kad kūrinio pateikimo tendencijos nuo jo sukūrimo iki šių dienų nuolat kito. Tai turėjo ir tiesioginės įtakos jo suvokimui ir atlikimui. Naujo M. K. Čiurlionio variacijų *Sefaa Esec* urteksto parengimas, siekiant jį kuo labiau priartinti prie kompozitoriaus užrašyto natų teksto, atvertų naują šio kūrinio interpretavimo tradiciją.

Išvados ir redakciniai siūlymai

1. M. K. Čiurlionio variacijų *Sefaa Esec* rankraščio tyrimas rodo, kad ciklą sudaro labiausiai išbaigtos šešios variacijos, užrašytos rankraščio p. 42, 43, 86, 87, 106, 107, 108 (arch. 00322, 00323, 00366, 00367, 00386, 00387, 00388). Rengiant kūrinio urtekstą, ciklo dalių eiliškumas turi būti pateikiamas remiantis autorine dalių numeracija ir autoriaus sužymėtomis sukūrimo datomis. Antrąja reiktų pateikti variaciją, užrašytą rankraščio p. 42, 43, o paskutine – p. 108.

2. V. Landsbergio, D. Kučinsko ir R. Zubovo redakcijose ciklas formuojamas iš septynių dalių, nes M. K. Čiurlionio perbrauktas eskizas (p. 105) taip pat įtraukiamas. Rengiant kūrinio urtekstą, autografe perbrauktas eskizas neturi būti traktuojamas kaip

18 Medžiaga iš pokalbio su prof. dr. D. Kučinsku studentų mokslinės praktikos metu (Kaunas, 2008 m. kovo mėn.).

19 Neautoriniai žymenys siejami su pirmosiomis kūrinio publikacijomis, todėl nekalbama apie vėliau pasirodžiusias V. Landsbergio, D. Kučinsko, R. Zubovo redakcijas.

20 Raudonu kryželiu ir skaičiumi 1 pažymėtas eskizas p. 42 atitinka tos pačios variacijos numeraciją J. Čiurlionytės leidinyje op. 15 Nr. 1; ciklui nepriklausantis kūrinys, rankraščio p. 44 pažymėtas kryželiu ir skaičiumi 2, J. Čiurlionytės įtraukiamas į ciklą ir numeruojamas op. 15 Nr. 2.

dar viena variacija ir įtraukiamas į ciklą. Tai grindžiama tuo, kad prie eskizo pažymėta numeracija (N4) pasikartoja du kartus: vienas iš numeruojamų eskizų perbrauktas, o kitame puslapyje (p. 106) užrašyta autoriaus pabaigta variacija. Pasikartojanti eskizų numeracija leidžia kelti hipotezę, kad vėliau užrašytas ketvirtosios ciklo dalies eskizas labiau atitiko autoriaus lūkesčius ir turi užimti ketvirtąją poziciją cikle.

3. Visas, išskyrus D. Kučinsko (dėl aiškiai suformuluoto redakcijos tipo – urteksto), M. K. Čiurlionio variacijų *Sefaa Esec* redakcijas dėl jose spausdinamų atlikimo nuorodų gausos galima būtų vadinti atlikėjiškomis.

4. Iš atliktos rankraščių ir publikacijų analizės matyti, kad R. Zubovo publikuotoje M. K. Čiurlionio variacijų *Sefaa Esec* redakcijoje autorinis natų tekstas papildytas mažiausiai (neskaitant atlikimo nuorodų).

5. Autorinės atlikimo nuorodos geriausiai atsispindi D. Kučinsko parengtame M. K. Čiurlionio variacijų *Sefaa Esec* urtekste. Redaktorius nežymi jokių atlikimo nuorodų, kurios nėra pateiktos kūrinio autografe.

6. Autoriaus nebaigtų eskizų pabaigos rekonstruojamos dvejopai: repriziniu principu (V. Landsbergis, D. Kučinskas, R. Zubovas) arba kupiūruojant paskutinius eskizų taktus (S. Šimkus, J. Čiurlionytė). Siekiant eksponuoti išskirtinai autorinį natų tekstą kūrinio urtekste, nebaigtų dalių pabaigos neturi būti rekonstruojamos.

7. M. K. Čiurlionio pateiktos atlikimo nuorodos (akcentai, tempo nuoroda *Largo*) natų tekste išskiriamos (spausdinamos ryškiau) tik R. Zubovo redakcijoje. Variacijų *Sefaa Esec* urtekste rekomenduojama žymėti išnašas (skaitmenimis), kurių komentaruose būtų paaiškinti redaktorių sprendimai (natų dešifravimas).

Įteikta 2015 07 20
Priimta 2015 11 05

LITERATŪRA

- Čiurlionis, M. K. *Apie muziką ir dailę. Laiškai, užrašai ir straipsniai*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1960.
- Landsbergis, V. *Pavasario sonata*. Vilnius: Vaga, 1965.
- Landsbergis, V. *Vainikas Čiurlioniui*. Vilnius: Mintis, 1980.
- Landsbergis, V. *Čiurlionio muzika*. Vilnius: Vaga, 1986.
- Landsbergis, V. *Visas Čiurlionis*. Vilnius: Versus aureus, 2008.
- Kučinskas, D. *Chronologinis Mikalojaus Konstantino Čiurlionio muzikos katalogas*. Kaunas: Technologija, 2007.
- Kučinskas, D. *M. K. Čiurlionio fortepijoninės muzikos tekstas (genezės aspektas)*. Kaunas: Technologija, 2004.
- Janeliauskas, R. *Neatpažinti Mikalojaus Konstantino Čiurlionio muzikos ciklai*. Vilnius: Lietuvos kompozitorių sąjunga, Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2010.

- Burksaitienė, L. *Jadvyga Čiurlionytė*. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2006.
- Paliukėnaitė, J. Čiurlionio muzikos rankraščių rašysenos ekspertizė. *Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (1875–1911). Jo laikas ir mūsų laikas*. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2013.
- Grier, J. *The Critical Editing of Music, History, Method, and Practice*. New York: Cambridge University Press, 1996.

NATOS

- Šimkus, S. M. K. Čiurlionis. *Muzikos kūriniai*. III sąs. Kaunas: Lietuvos švietimo ministerija, 1925.
- Čiurlionytė, J. M. K. Čiurlionis. *Kūriniai fortepijonui*. Vilnius: Vaga, 1957.
- Čiurlionytė, J. M. K. Čiurlionis. *Kūriniai fortepijonui*. Vilnius: Vaga, 1975.
- Landsbergis, V. M. K. Čiurlionis. *Album per pianoforte*. Leipzig: Edition Peters, 1978.
- Landsbergis, V. M. K. Čiurlionis. *Kūriniai fortepijonui. Rinktinė*. Vilnius: Muzika, 1990.
- Landsbergis, V. M. K. Čiurlionis. *Kūriniai fortepijonui*. Vilnius: Tarptautinis M. K. Čiurlionio pianistų ir vargonininkų konkursas, 1997.
- Landsbergis, V. M. K. Čiurlionis. *Kūriniai fortepijonui. Visuma*. Kaunas: Jono Petronio leidykla, 2004.
- Kučinskas, D. Čiurlionis. *Piano works (URTEXT)*. Yamaha music media corporation, 2001.
- Zubovas, R. M. K. Čiurlionis. *Kūriniai fortepijonui*. Vilnius: BALTO print, 2012.
- M. K. Čiurlionio kompozicijų knyga Čm 6. *Nacionalinio M. K. Čiurlionio muziejaus rankraščių archyvas*.

Editing Practice in Variations *Sefaa Esec* by M.K. Čiurlionis

SUMMARY. The formation of M.K. Čiurlionis' style and the features of its evolution are reflected in his musical works for piano. The study of these manuscripts reveals that the changes of the author's creative characteristics are followed by the changes of the style of recording his works. In his early creative period (1896–1900) there is a clear tendency of rewriting the drafts of his compositions to clean final copies, whereas in his mature period (1904–1909) they are written like hasty sketches and almost always only in draft form. Nearly half of M.K. Čiurlionis' composition manuscripts for piano are incomplete. Bearing in mind that the composer edited only three piano works (Mazurka in F major (VL 143), Prelude in b minor (VL 269), Prelude in d minor (VL 294)), and that in his lifetime only three pieces were published (Nocturne in f-sharp minor (VL 178), Prelude in b minor (VL 182), Mazurka in b minor (VL 234)), the preparation of compositions by Čiurlionis for publication faces numerous sheet music description difficulties. Up to now, the works of various editors, namely, S. Šimkus, J. Čiurlionytė, V. Landsbergis, J. Neniškytė, B. Vainiūnaitė, D. Kučinskas, R. Zubovas – who published the musical heritage of piano pieces by M.K. Čiurlionis – depict particularly striking individual interpretation of his musical texts.

KEYWORDS:
M.K. Čiurlionis,
Sefaa Esec, manuscript,
urtext, music editing.

Variations on *Sefaa Esec* denote the beginning of the search for a new and increasingly modernising music style (1904–1905) by M.K. Čiurlionis. The cycle is based on constant repetition of a series of nine sounds – *es-e-f-a-a-e-es-e-c*. The only original manuscript which has remained so far is the editorial basis of this composition. It is a draft written in graphite pencil in M.K. Čiurlionis' composition book, which is stored in the archives of the M.K. Čiurlionis National Art Museum in Kaunas. The most famous editors of musical works by M.K. Čiurlionis (S. Šimkus, J. Čiurlionytė, V. Landsbergis, D. Kučinskas, R. Zubovas) each presented the text of Variations *Sefaa Esec* in nine publications in a different way. They reflect the variety of different editorial approaches. The aim of this scientific article is to analyse the versions of Variations *Sefaa Esec* by M.K. Čiurlionis, to compare their differences with the author's version and to provide recommendations for the preparation of the urtext of this musical piece.

Examination of M.K. Čiurlionis' autograph revealed the problematic aspects which have led to a different cycle being represented in its editors publications. The most important aspects can be described as follows:

The sequence of the cycle parts. Examining the manuscript of the work, it is observed that the cycle was not developed consistently: sketches of other works (Canon in C minor (pg. 47), Nocturne in B-flat minor (pg. 55), Prelude in B-flat major (pg. 44, 45) etc.) are inserted between the parts of the variations. M.K. Čiurlionis numbered only four variations – N1, N3, N4, N5 (pg. 86, 87, 106, 107) and the dates of creation are noted on the two unnumbered ones (pg. 42–43, 108). Analysing the publications of the work, it is observed that the cycle is formed in very different ways, in some places even ignoring the numbering of the author's part (in the publications of S. Šimkus, J. Čiurlionytė). While preparing the urtext of M.K. Čiurlionis' Variations on *Sefaa Esec*, the sequence of the parts must be submitted on the basis of the author's numbering exclusively and the creation dates marked on the unnumbered sketches.

The incomplete parts of the variations of the manuscript. In the manuscript of M.K. Čiurlionis' *Sefaa Esec*, nine variation sketches of the *es-e-f-a-a-e-es-e-c* series are written – three of them fully completed by the author (pg. 42, 43, 106, 108), whereas two are only fragments of several bars. Thus, they have not been included in the cycle in the publications issued so far. In the process of publishing the variations, the endings of the unfinished parts of the cycle were reconstructed by editors. However, while preparing the urtext the endings of the unfinished variations (N1, N3, N5) should not be

reconstructed and only the original notation of the author should be presented.

The crossed-out sketch of part of the cycle. Page 105 of the manuscript of M.K. Čiurlionis' Variations of Sefaa Esec bears a crossed (pencil shading) sketch in the form of a 15-bar period which is numbered by the author as the fourth part of the cycle. It should be noted that another composition completed on page 106 is also marked by number N4. In publications of some editors (V. Landsbergis, R. Zubovas, D. Kučinskas), the crossed-out sketch was reconstructed and included in the cycle. While preparing the urtext of this musical work, it is recommended not to publish this variation because of the recurring numbering of the two sketches and pencil shading by the author.

Having carried out the comparative analysis of the manuscript and editions of M.K. Čiurlionis' Variations of Sefaa Esec, it was noticed that the trend of how this musical piece has been exhibited has been constantly changing from the days of its creation up to the present. This made a direct impact on the perception of its performance. The aim of drawing up a new urtext of M.K. Čiurlionis' Variations of Sefaa Esec where only the original notation by the author is printed, based on the author' manuscript references, reveals a new field for the comprehension and interpretation of this musical piece.